

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-53>

УДК 331.5

Примостка Олена Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародного менеджменту,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5887-7951>

Olena Prymostka

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
НА РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНИХ РИЗИКІВ****CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STATE POLICY
ON THE LABOR MARKET IN CONDITIONS OF INCREASED RISKS**

Анотація. Досліджено національний ринок праці та визначено, що він перебуває у кризовому становищі, оскільки все більше зростає кількість безробітних, особливо серед вразливих верств населення. Частка населення, яка перебуває за межею бідності, оскільки втратила робочі місця, постійно збільшується, що посилює і так рецесивний стан економіки та навантаження на державний бюджет. Також відбувається погіршення якості кадрового потенціалу, що пов'язано із еміграційними процесами, оскільки значну частину емігрантів становить кадровий резерв середнього та вищого рівня. Розглянуто ринок праці в Україні в умовах військового стану, проаналізовано тенденції зміни державної політики у сфері регулювання ринку праці. Стратегічною ціллю державної реформи є створення ефективного механізму прискореного працевлаштування безробітних з числа вразливих категорій. Досліджено якісний склад працездатного населення, та зроблено висновки про його погіршення, зокрема за рахунок відтоку значної кількості висококваліфікованих спеціалістів, які перебувають у вимушеній еміграції.

Ключові слова: ринок праці, державна політика, продуктивна занятість, занятість населення, ризик.

Summary. The national labor market has been studied and determined to be in a state of crisis, as the number of unemployed is increasing, especially among the vulnerable population. The share of the population that is below the poverty line because they have lost jobs is constantly increasing, which increases the already recessionary state of the economy and the burden on the state budget. The dynamics of the population and the number of registered unemployed in Ukraine were analyzed. There is also a deterioration in the quality of personnel potential, which is associated with emigration processes, since a significant part of emigrants is the personnel reserve of the middle and higher levels. The labor market in Ukraine in the conditions of martial law was considered, the trends of state policy changes in the sphere of labor market regulation were analyzed. The consequences of military operations on the change in the structure of the labor market are analyzed, and the problems of the disproportion between demand and supply of labor at this stage of the development of the national economic system are outlined. It has been identified that there is a shortage of highly qualified personnel, and this gap will be difficult to fill, as most do not plan to return or are still hesitant to make a decision. It is noted that the policy on the labor market, its goals, tasks and implementation mechanisms should be aimed at regulating those processes on the labor market that are directly related to the movement of labor. The strategic goal of the state reform is to create an effective mechanism for accelerated employment of the unemployed from among vulnerable categories. A special part of the labor market is internally displaced persons, single mothers, persons with special needs are the most vulnerable sections of the population on the labor market. Therefore, the state, first of all, needs to pay attention to vulnerable sections of the population, stimulating the creation of additional opportunities for starting a business and creating new jobs. The qualitative composition of the working population was studied, and conclusions were drawn about its deterioration, in particular due to the outflow of a significant number of highly qualified specialists who are in forced emigration.

Keywords: labor market, state policy, productive employment, population employment, risk.

Постановка проблеми. Поточна ситуація в Україні характеризується масштабними міграційно-трудовами процесами, що спричинені довгостроковими дестабілізаційними подіями в країні, а саме військовими діями. Країни, що зна-

ходяться у стані війни, мають підвищений рівень ризику у всіх сферах економіки та повинні долати такі проблеми як зниження рівня життя населення, падіння доходів, суттєве скорочення бізнесу, що призводить до бюджетного дефіциту та

низькі темпи соціально-економічного розвитку. Не останньою проблемою, з якою стикається держава у стані війни та на фоні тотального падіння рівня життя, є зростання загрози криміналізації суспільства, ризику злочинності та насильства.

За останніми дослідженнями, національний ринок праці перебуває у кризовому становищі, оскільки все більше зростає кількість безробітних, особливо серед вразливих верств населення. Частка населення, яка перебуває за межею бідності, оскільки втратила робочі місця, постійно збільшується, що посилює і так рецесивний стан економіки та навантаження на державний бюджет. Також відбувається погіршення якості кадрового потенціалу, що пов'язано із еміграційними процесами, оскільки значну частину емігрантів становить кадровий резерв середнього та вищого рівня.

Наслідком військових дій є зміна структури ринку праці, диспропорція попиту та пропозиції робочої сили, тиск на які відбувається з двох сторін, як із сторони зниження кількості бізнесів у країні, а, отже, зменшення пропозиції вакансій, та з іншого боку – відтоку робочої сили, переважно висококваліфікованої. Тому, першочерговим завданням у сфері соціально-економічного розвитку під час військового стану є максимально можлива адаптація державної політики до потреб сьогодення та активізація доступного потенціалу економічного зростання. Визначення особливостей функціонування ринку праці у сучасних умовах дозволить створити максимально ефективну та адаптивну стратегію державної політики спрямовану на регулювання та підтримку ринку праці на прийнятному рівні розвитку мінімізувавши негативні наслідки для соціально-економічної сфери держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив військових дій на ринок праці та продуктивну зайнятість в Україні досліджували такі науковці як В.В. Близнюк у статті, В.І. Гойчук, Н.А. Іщенко, Теорія та історія публічного управління Н.П. Любомудрова, М.О. Родіонова, М.В. Семикіна, Л.Д. Яценко та інші, у дослідженнях

яких представлена багатогранність теорій та висновків щодо аналізу ринку праці, впливу на нього пандемії та негативних наслідків повномасштабного вторгнення. На сучасному етапі розвитку країни та враховуючи необхідність запровадження адаптивних механізмів на ринку праці, як під час бойових дій та і після перемоги зумовили актуальність, мету, логіку та структуру дослідження.

Метою статті є визначення напрямів на методів регулювання ринку праці в умовах підвищених ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці, як і товарів, послуг, ресурсів, землі, грошей, капіталу, цінних паперів є складовою частиною економіки. Експерти Міжнародної організації праці (МОП) зазначають, що продуктивна зайнятість і гідна праця є ключовими елементами для досягнення справедливої глобалізації та скорочення бідності. МОП розробила програму для світу праці, яка стосується створення робочих місць, прав на роботі, соціального захисту і соціального діалогу, при цьому гендерна рівність є наскрізною метою [1].

Ринок праці не підпадає під пряме регулювання з боку держави, але у той же час потребує опосередкованого впливу. Такий вплив може здійснюватися через розробку та інкорпорацію у існуюче законодавче поле законів та підзаконних актів, які матимуть на меті стимулювання ринку праці та зростання рівня зайнятості.

Наразі ситуація на ринку праці України є критичною (табл. 1), оскільки значна кількість населення працездатного віку виїхала за кордон із початком повномасштабного вторгнення. Це негативно вплинуло на економіку країни в цілому та на ринок праці зокрема. За останніми офіційними даними кількість населення зменшилася майже на 30% у той час як кількість зареєстрованих безробітних зменшилась майже на половину. Це свідчить про виїзд за кордон в основному працездатного населення, а отже навантаження працююче населення значно збільшується.

Таблиця 1 – Динаміка кількості населення та кількості зареєстрованих безробітних в Україні

Дата	Кількість населення	Зміна кількості населення	Кількість зареєстрованих безробітних	Зміна кількості зареєстрованих безробітних
на 01.01.2014	45426,2	-0,28	458,6	
на 01.01.2015	42928,9	-5,50	461,1	0,55
на 01.01.2016	42760,5	-0,39	407,2	-11,69
на 01.01.2017	42584,5	-0,41	352,5	-13,43
на 01.01.2018	42386,4	-0,47	341,7	-3,06
на 01.01.2019	42153,2	-0,55	338,2	-1,02
на 01.01.2020	41902,4	-0,59	459,2	35,78
на 01.01.2021	41588,4	-0,75	295	-35,76
на 01.01.2022	41167,3	-1,01	186,5	-36,78
на 01.01.2023	29000,0	-29,56	96,1	-48,47

Джерело: розраховано автором на основі [2; 3]

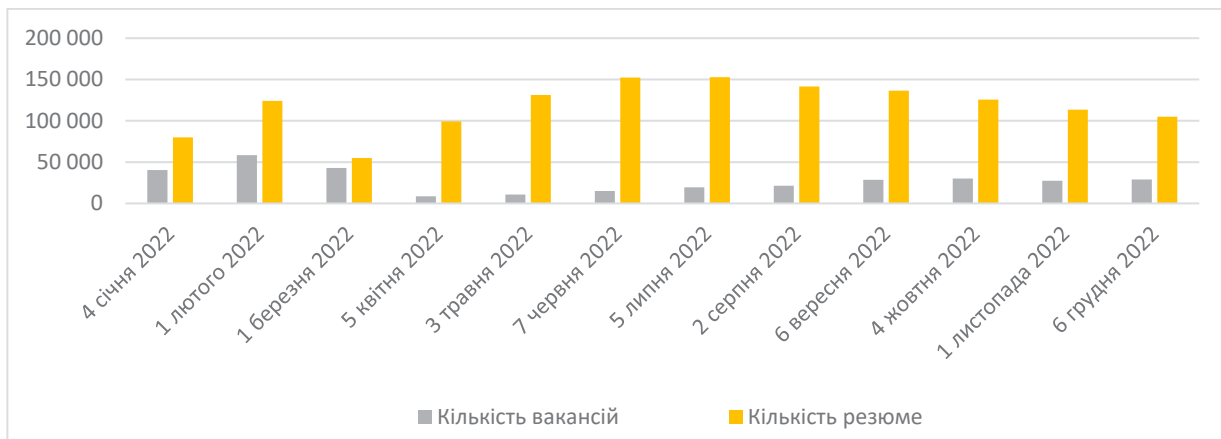

Рисунок 1 – Співвідношення вакансій та резюме у 2022 році

Джерело: розраховано автором за даними [4]

За даними Українського інституту майбутнього, працююче населення становить близько 9,5 мільйонів українців, тобто на одного працюючого припадає 3 особи, які не працюють [3]. Таке навантаження є катастрофічним для економіки навіть у нормальному стані, не говорячи про військовий стан.

Якщо говорити про якісний склад працездатного населення, то він також погіршився, значна кількість висококваліфікованих спеціалістів перебувають в еміграції (рис. 1).

За даними найбільшого порталу з пошуку роботи, дефіцит спеціалістів відчувається у сфері топ-менеджменту та керівництва вищої ланки, страхування, фінанси та банки, маркетинг, реклама, медицина та фармацевтика, управління персоналом. Отже, на ринку праці явно прослідковується дефіцит висококваліфікованих кадрів, і цю прогалину буде важко заповнити, оскільки більшість не планують повертатися або поки вагаються щодо прийняття рішення (рис. 2). Однією із причин такої ситуації є підвищення рівня трудової

міграції та одночасне зменшення загальної кількості діючих підприємств та бізнесів.

Але чим більше часу українці перебувають за кордоном, тим менше ймовірність їх повернення (рис. 3), що у довгостроковій перспективі буде тільки погіршувати ситуацію на ринку праці.

Особливу частину ринку праці становлять внутрішньо переміщені особи, матері-одиначки, особи із особливими потребами є найбільш незахищеними верствами населення на ринку праці. Отже, державі, у першу чергу, необхідно звернути увагу на незахищені верстви населення, стимулюючи створення додаткових можливостей для започаткування бізнесу та створенню нових робочих місць.

Така низка невирішених питань потребує кардинальних змін на ринку праці, зокрема державного втручання у механізми регулювання ринку праці. Отже втручання держави повинно відбуватися на трьох рівнях: юридичному, соціальному та фінансовому.

Рисунок 2 – Частка біженців, які планують або не планують повертатися

Джерело: [5]

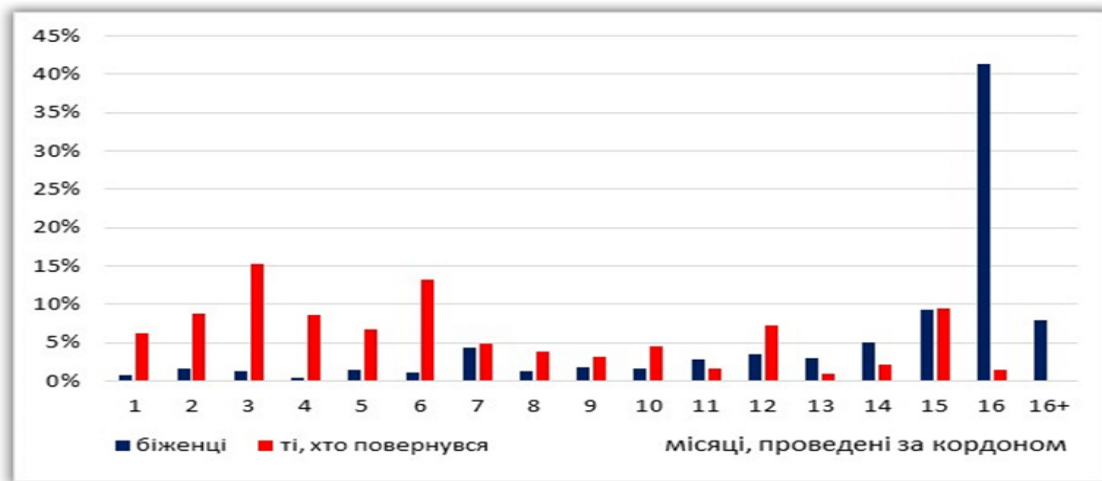

Рисунок 3 – Співвідношення часу проведеного в еміграції та кількості повернень в Україну

Джерело: [5]

Юридичний аспект передбачає розробку низки законодавчих та підзаконних актів, які, з одного боку зробиють ринок максимально прозорим, а з іншого, спростять відносини між роботодавцем та працівником, максимально захистивши при цьому права робітників.

У соціально-економічній сфері державні зусилля доречно спрямувати на створення програм підтримки малого бізнесу та стратегічно важливих сфер економіки, що, в свою чергу, збільшить кількість робочих місць та податкові відрахування, які і будуть джерелом для подальшого розвитку аналогічних програм. [6]. Додатково закамуювані доходи також можуть бути джерелом для фінансування фонду сприяння зайнятості населення, заходів підвищення кваліфікації та перекваліфікації непрацюючого населення.

Політика на ринку праці, її цілі, задачі і механізми реалізації спрямовані на регулювання тих процесів на ринку праці, які безпосередньо пов'язані з рухом робочої сили [7, с. 370]. Тому основна її мета – сприяти ефективному перерозподілу робочої сили за галузями, професіями і територіями (з урахуванням потреб економіки і інтересів працівників), допомогти в адаптації на ринку праці групам населення з низькою конкурентоспроможністю [8].

Негативні явища на ринку праці, які мали місце впродовж останнього періоду (зокрема непропорційність структурного розвитку, незначна вартість робочої сили, значна частка неформального типу зайнятості, брак відповідного соціального захисту працюючого населення, зменшення кількості робочих місць тощо) зумовлюють порушення його стабільного розвитку та посилюють суспільну напругу [10].

Діяльність інститутів ринку праці здійснюється в межах державної політики про зайнятість

населення і гарантує громадянам країни реалізувати своє право на працю відповідно до Закону України «Про зайнятість населення».

Державна політика у сфері регулювання ринку праці на сучасному етапі спрямована на прискорення працевлаштування особливих категорій громадян. Стратегічною ціллю державної реформи є створення ефективного механізму прискореного працевлаштування безробітних з числа вразливих категорій. Забезпечення досягнення визначеної цілі буде здійснюватися через запровадження дієвого компенсаторного механізму для роботодавців за працевлаштування молоді, осіб з інвалідністю, ВПО, інших категорій. Реалізація державної програми проходитиме у три етапи:

1. З метою організації надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі з роботодавцями центрів зайнятості на основі клієнтоорієнтованого підходу прийнято постанову від 17 березня 2023 р. № 237 «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі з роботодавцями».

2. З метою визначення умов, механізму виплати роботодавцю компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних, визначених статтями 26, 261 та частиною четвертою статті 29 Закону України «Про зайнятість населення», зокрема, з числа молоді, учасників бойових дій, осіб з інвалідністю, осіб передпенсійного віку, довготривалих безробітних, молоді, прийнято постанову від 10 лютого 2023 р. № 124 «Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних».

3. Для ефективної організації та зацікавленості роботодавців у працевлаштуванні внутрішньо

переміщених осіб постановою Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 № 33 внесені зміни до Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні.

Також для забезпечення зайнятості внутрішньо переміщених осіб прийнято постанову від 27.01.2023 № 67 Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб».

Запровадження пілотних програм зайнятості для окремих сегментів робочої сили на постраждалих територіях, ґрунтується на таких принципах:

– послідовність дій, тобто врахування специфіки ситуації на території до початку повномасштабного вторгнення, оскільки спеціалізовані робітники відповідних професій вже є на цих територіях;

– дотримання засад продуктивної зайнятості та включеності максимальної кількості працездатного населення у процеси відновлення економічної інфраструктури;

– чутливості до посилення військової агресії та конфліктності, тобто запропоновані заходи мають забезпечувати мінімізацію наслідків мілітаризації суспільства та можливої криміналізації;

– всебічну підтримку гендерної рівності, оскільки глобальний світ змінюється і Україна повинна крокувати у тому ж напрямі [11].

Висновки. Ринок праці як система суспільних відносин, відображає рівень розвитку економічної системи країни на певний момент часу. Регулювання ринку праці здійснюється на декількох рівнях, а саме на державному, через систему законодавчих та нормативних актів; на рівні держави – профспілки з питань підтримання балансу на ринку через врахування потреб окремих категорій, проведення оцінки потреб ринку та розробки цільових програм допомоги перекваліфікації або підвищення кваліфікації, набутті професійних знань і працевлаштуванні незайнятому, але бажуючому працювати населенню.

Проведене дослідження показало, що в основі державної політики та механізмів регулювання ринку праці, провідне місце повинна займати ідея адаптації ринку праці до змін із врахуванням поточних ризиків, спричинених повномасштабним вторгненням та надвисоким рівнем внутрішньої та транскордонної міграції населення. Наразі, актуальним залишається питання розробки та введення в дію стратегічної програми розвитку ринку праці з визначеними чіткими цілями, напрямками реалізації та дієвим інструментарієм забезпечення його розвитку на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Програма гідної праці 2020–2024 Україна. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf
2. Кількість зареєстрованих безробітних. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Професії та навички майбутнього. URL: <https://uifuture.org/> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Середня зарплата в Україні. URL: <https://www.work.ua/stat/> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Повернутися чи залишитися? Які чинники впливають на рішення українських біженців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3815798-povernutisa-ci-zalisitisa-aki-cinniki-vplivaut-na-risenna-ukrainskih-bizenciv.html>
6. Круглов В. Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-140-161](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-140-161)
7. Терличка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Основи, 2002. 750 с.
8. Державна політика впливу на ринок праці як системний процес у конкурентній економіці. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 2. С. 86–93.
9. Ukrainian refugee crisis: the current situation [EN/CS]. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainian-refugee-crisis-current-situation-encs>
10. Сербюгіна Н.О. Вплив військових дій на продуктивну зайнятість в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 6.
11. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>

References:

1. Prohrama hidnoi pratsi 2020–2024 Ukraina. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf (in Ukrainian)
2. Killist zareiestrovanykh bezrobitnykh. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/> (in Ukrainian)
3. Profesii ta navychky maibutnoho. Available at: <https://uifuture.org/> (in Ukrainian)
4. Serednia zarplata v Ukraini. Available at: <https://www.work.ua/stat/> (in Ukrainian)
5. Povernutysia chy zalyshytysia? Yaki chynnyky vplyvaiut na rishennia ukrainskykh bizhentsiv. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3815798-povernutisa-ci-zalisitisa-aki-cinniki-vplivaut-na-risenna-ukrainskih-bizenciv.html> (in Ukrainian)

6. Kruhlov V. Derzhavna polityka transformatsii rynku pratsi: vyklyky tsyfrovoy epokhy. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-140-161](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-140-161) (in Ukrainian)
7. Terlychka V. (2002) Derzhavna polityka: analiz ta zdiisnennia v Ukraini. Kyiv: Osnovy, 750 p. (in Ukrainian)
8. Balanda A. L. (2008) Derzhavna polityka vplyvu na rynek pratsi yak systemnyi protses u konkurentnii ekonomitsi. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 86–93. (in Ukrainian)
9. Ukrainian refugee crisis: the current situation [EN/CS]. Available at: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainian-refugee-crisis-current-situation-en-cs> (in Ukrainian)
10. Serohina N. O. (2022) Vplyv viiskovykh dii na produktyvnu zainiatist v Ukraini. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, vol. 33 (72), no. 6. (in Ukrainian)
11. Blyzniuk V. V., Yatsenko L. D. Rynek pratsi Ukrainy v umovakh viiny. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 12.04.2024